

”Jag söker gemenskap”

Svenska sextidningar som transmjöliggörande rum
under 1960-talet

SAMMANFATTNING

Mellan åren 1960 och 1970 skrev många personer som företrädelsevis kallade sig transvestiter till de svenska sextidningar Piff och Raff för att be om råd kring frågor om könsidentitet samt för att söka gemenskap. Föreliggande artikel resonerar kring hur detta kom sig. Varför skrev personer med transerfarenheter just hit? Vilka teman är det som lyfts och vilka svar får de av Piff:s och Raff:s redaktioner? Med utgångspunkt i dessa frågor analyseras Raff och Piff som stötande kontaktytor för personer med transerfarenheter under perioden 1960 till 1970. I en bredare bemärkelse lyfts även frågan om vad dessa berättelser kan säga om villkor för personer med transerfarenheter i Sverige under 1960-talet. Via den teoretiska ingången queer temporalitet visar artikeln att kontaktannonserna samt redaktionernas svar präglas av olika former av förhandlingar och drömmar om queera liv och nya könade framtider. I en tid då det i Sverige i hög grad saknas offentliga mötesplatser för transpersoner fungerar således sextidningar som en queer horisont och passage till ett transmjöliggörande annanstans.

Nyckelord: transhistoria, queer temporalitet, straight cistid, 1960:tal, sextidningar

Jag läste i ett tidigare nummer av PIFF ett par insändare som hade samma intressen som jag själv. Det är för mig glädjande att se att jag inte är ensam om mitt intresse för den raffinerade kvinnliga klädnaden.

(Piff 1965:18, Nr 21)

SÅ SKRIVER SIGNATUREN "Högklackat" i ett läsarbrev som finns publicerat i den svenska sextidningen *Piffs* nummer tjuogoett från 1965. Brevet är rubricerat "Jag söker gemenskap" och handlar om signaturens längtan efter att träffa likasinnade. Längre fram i brevet berättar "Högklackat" dock att den visst har några könsnormsbrytande vänner på sin hemort. De vill gärna lära känna ännu fler.

På detta svarar *Piffs* redaktion genom att tipsa om den brev- och träffklubb för transvestiter med vänner som nyligen startats i Stockholm. Klubben, som hette Transvestia med inspiration från den amerikanska transvestitinriktade tidskriften med samma namn, började med att vännerna Eva-Lisa Bengtsson och Erika Sjöman, som båda var mycket viktiga för den tidiga transaktivismen inom den skandinaviska och nordiska geografiska och språkliga kontexten, satte in en annons i just *Piff* år 1964. Tidigare hade de försökt annonsera i *Dagens Nyheter*, men fått avslag. Faktum är att mellan åren 1960 och 1970 skrev många personer som företrädesvis kallade sig transvestiter till *Piff* och *Raff* för att be om råd och söka gemenskap via exempelvis kontaktannonser. Bakom *Piff* och *Raff* stod förlaget Hsonproduktion (hädanefter benämnt Hsons). Värt att nämna är dock att det inte var helt riskfritt att sätta in kontaktannonser som öppet queer. Exempelvis åtalades förlaget år 1956 för att ha publicerat kontaktannonser som åklagaren menade underlätade spridandet av otukt och osedlighet. Bland annat rörde åtalet oro för att läsarnas sexualitet skulle påverkas (Arnberg 2010, 124–125).

Varför skrev personer med transerfarenheter just hit? Vilka teman är det som lyfts och vilka svar får de av porrtidningarna *Piffs* och *Raffs* redaktioner? Syftet med föreliggande artikel är att med utgångspunkt i dessa frågor analysera hur sextidningarna *Raff* och *Piff* fungerade som stöd och kontaktyta för personer med transerfarenheter under perioden 1960 till 1970. En underliggande fråga är vad brevskrivarnas berättelser kan säga

om villkor för personer med transerfarenheter i Sverige under 1960-talet. Artikeln lyfter därmed fram ett tidigare underbeforskat arkiv av berättelser om queera liv i *Piff* och *Raff* och ett transcommunity i vardande.

Att sextidningar som vände sig till heterosexuella cismän också kunde fungera som stöttande och kontaktknytande rum för hbtqi-personer under 1960-talet är mindre omskrivet. Med utgångspunkt i 1970–1990-talen lyfter Cassius Adair fram hur amerikanska pornografiska tidningar utgjorde en viktig grogrund för transfeminint gemenskapande (Adair 2023). En viktig skillnad mellan Adairs studie och föreliggande rör den studerade tidsperioden. Under 1970-talet uppstod en egen pornografisk genre kopplad till transfemininitet, vilket kan förstås mot bakgrund av en allmänt utbredd transmisogyn fetisering av transfeminina kroppar. Adair betonar hur mainstreampornografi under denna tidsperiod ofta innehöll objektifierande bilder av transfeminina personer. Innehållet omfattade även annonser för erotiska objekt, exempelvis transfeminint kodade produkter såsom kvinnliga könshormoner. Dessa omständigheter resulterade enligt Adair i ett alternativt system av så kallat ”transvetande” (ibid., 26) genom vilket transfeminina personer gavs livsnödvändig information om exempelvis könsbekräftande tekniker, bortom vårdens grindvaktande system. Adairs studie utgör därför en viktig referens, även om materialet som här diskuteras är sextidningar utgivna årtiondet innan den sexualiserade synen på transfemininitet tycks ha etablerats inom den västerländska mainstreampornografin.

I en svensk kontext har Jens Rydström lyft fram att tidskrifterna *Piff* och *Raff* gav utrymme till en ”mångfacetterad kör av missanpassade” (Rydström 2022, 173, min översättning). Denna kör, som bland annat innefattade personer med transerfarenheter, fungerade tillsammans med Hsons övriga utgivning som en störande motdiskurs under 1960-talet (ibid.). Tematiken tangeras även kortfattat i Klara Arnbergs forskning om kommersialiseringen och framväxten av svensk pornografisk press (Arnberg 2010). Den queerhistoriskt profilerade konstnären Sam Hultins konstprojekt ”Eva-Lisas monument” lyfter fram den betydelse som *Piff* och *Raff* hade för etablerandet av klubb Transvestia (Hultin 2021). I sin forskning om brevkлубbar som exempel på transfeminint gemen-

skapsbyggande och communitybaserad omsorg kopplad till Eva-Lisa Bengtssons arkiv och klubb Transvestia nämner även Julian Honkasalo sextidningen *Raff* (Honkasalo 2023). Brevklubbar som Transvestia ger oss en viktig inblick i transrörelsens tidiga gräsrotsrörelse, som Honkasalo menar förbigåtts i tidigare forskning där fokus i stället legat på medicinsk historia i relation till transcommunityn (ibid., 10). Internationellt finns även forskning som lyfter fram betydelsen av den tidigare nämnda amerikanska tidskriften *Transvestia*, vars kontaktannonser och läsarbrev hade stor betydelse för framväxten av ett transcommunity som sträckte sig långt utanför USA:s gränser (Stryker 2017; Ekins & King 2005).

Övrig relaterad forskning kan kopplas till Mari Pajala och Susanna Paasonen, som betonar den betydelse som erotiska magasin haft för queer historia (Pajala & Paasonen 2020). Pia Laskars forskning på skandinaviska bögpornrtidningar lyfter fram dem som viktiga arenor för homosexuella mäns transnationella kontaktskapande och politiska kamp under 1960- och 70-talen (Laskar 2021). Med utgångspunkt i de svenska tidskrifterna *HOMO* och *Revolt* konstaterar även Hanna Bertilsdotter Rosqvist att dessa tidskrifters betydelse kan "jämföras med betydelsen av andra, mer etablerade sociala rörelsers interna press" (Bertilsdotter Rosqvist 2009, 513).

1960-talet som utgångspunkt för svensk transhistoria

1960-talet är decenniet innan Sverige blev först i världen att år 1972 ge transpersoner rätt till statsfinansierad könsbekräftande vård och ändring av juridiskt kön. När lagen (1972:119) kom var den ett steg i arbetet med att centralisera den könsbekräftande vård som redan hade börjat utföras på sina håll i Sverige (Alm 2006). Internationellt sett hade dock denna vård varit möjlig sedan 1920- och -30-talen (Meyerowitz 2002).

Lena Lennerhed beskriver hur det svenska 1960-talet präglades av en mobilisering för en förändrad syn på sexualitet där en yngre generation "stred mot vad de fann vara sexualfientlighet, moralism och förlegade könsroller" (Lennerhed 2000, 132). Däremot förekom inga öppet homosexuella i offentligheten och den sexualliberalism som vid tiden präglade samhällsdebatten gällande exempelvis abort, pornografi och ungas

rätt till sex och preventivmedel rymde inte queera liv och uttryck (ibid.). Hanna Bertilstotter Rosqvist framhåller att: ”Om Lena Lennerhed har visat att den sexliberalt orienterade (hetero)sexualdebatten ebbade ut 1964 så var det först några år senare som den sexliberalt orienterade (homo)sexualdebatten inleddes, åtminstone i gaypressen” (Bertilstotter Rosqvist 2011, 33). Hbtqi-personers livsvillkor kännetecknades snarare av en misstänkliggörande diskurs kring könsöverskridande uttryck och homosexualitet, som fram till 1979 var sjukdomsklassificerat (Lennerhed 2000). Först år 2008 togs transvestism bort från Socialstyrelsens klassifikationer över sjukdomar. I Anna Siverskogs forskning om äldre hbtqi-personers liv berättar intervjupersonerna om stängda klubbar och mötesplatser med hög sekretess (Siverskog 2016, 171–172), vilket återspeglar ett dåtida ideal om diskretion (Bertilstotter Rosqvist 2009). RFSL, som grundades 1950, var under denna tid i första hand en förening med fokus på homokamp och jobbade aktivt med att förmedla en bild av framför allt homosexuella män som skötsamma och normala samhällsmedborgare. Detta innebar ett avståndstagande från pornografi och transvestism, som antogs kunna skada samhällets syn på homosexuella (Wasniovski 2007, 223).

Fram till mitten på 1960-talet saknades i Sverige helt officiella mötesplatser för transpersoner, och när klubb Transvestia startade 1964 fylldes ett tomrum (Hultin 2021). De som deltog i Transvestias träffar var beroende av möjligheten att kunna resa till och från Stockholm, och för att få reda på klubbens existens krävdes rätt kontakter eller att en läste de nummer av *Piff* och *Raff* där klubben nämndes. 1966 bildades föreningen FPE-NE (Full Personality Expression Northern Europe), en då nationsöverskridande paraplyorganisation för transpersoner bosatta i Danmark, Finland, Norge och Sverige som under denna tid – och till skillnad från klubb Transvestia – explicit inte välkomnade homosexuella och transsexuella medlemmar.

Piff och Raff, sextidningar för heterosexuella cismän

Piff och *Raff* gavs ut varannan vecka åren 1954–1988, respektive cirka en gång i månaden åren 1957–1982, av förläggaren Curth Hson Nilsson.

Innehållet balanserade ofta på gränsen till vad som juridiskt sett ansågs acceptabelt att trycka, då pornografi var förbjudet i Sverige fram till 1971. Till sammanhanget hör även sextidningen *Paff*, vilken liknade *Piff* och *Raff*. Tillsammans utgör *Piff*, *Paff* och *Raff* Hsons mest kända och sålda publikationer (Rydström 2022). *Paff* innehåller inte queert material i samma utsträckning som *Piff* och *Raff* och av utrymmesmässiga skäl används därför inte *Paff* som material i föreliggande text.

Försäljning skedde via Pressbyråns kiosker samt i kiosker dit Pressbyrån levererade (exempelvis bensinmackar) (Arnberg 2010). Tidningarnas innehåll var en blandning av svartvita erotiska bilder, noveller, populärvetenskapliga och sexualpolitiska artiklar, läsarbrev, kontaktannonser samt ett fåtal annonser. *Piff* innehöll dock fler läsarbrev än *Raff*. Dessa brev publicerades oftast under särskilda avdelningar och ibland som följetonger med läsarbrev kring vissa teman. Arnberg beskriver hur sexualrådgivning gavs stort utrymme inom just Hsons sextidningar, vilket skiljer dem från andra samtida sextidningar. Dessutom blandades erotiskt material för en heterosexuell publik ofta upp med material för en homosexuell publik (ibid., 109). Mellan åren 1960 och 1970 förekom även många populärvetenskapliga artiklar med hbtqi-tema i *Piff* och *Raff*. Redan 1954 innehöll *Piff* en artikel om en transmaskulin person boende i Storbritannien (*Piff* 1954:14, Nr 4). Hbtqi-personer uppmuntrades uttryckligen att dela med sig av sina livserfarenheter *Piff* och *Raff* och utöver sextidningar gav Hson även ut romaner om homosexualitet. Att förlaget satte dessa ämnen i fokus skapade en grogrund för att även läsare kunde skicka in läsarbrev kring relaterade teman, samt kontaktannonser direkt riktade till personer med icke-normativa identiteter och begär. Brevskrivarna har olika sexualiteter och könsidentiteter, vilket tyder på att *Piffs* och *Paffs* läsare, även om avsändare som kan läsas som män är i viss majoritet, var relativt blandade sett till kön och sexualitet.

Utöver de brevskrivare med transerfarenheter som fokuseras i denna artikel rymmer *Piff* och *Raff* även otaliga brev och kontaktannonser skrivna av andra rådfrågande och kontaktsökande queera personer, exempelvis personer som beskriver sig som lesbiska, bis sexuella och

homosexuella. Bland brevskrivarna finns även oroliga föräldrar och livspartners till queera barn och vuxna, som ber om råd kring hur deras icke-normativa barn och livspartners kan hanteras. I det följande fokuseras enbart de brevskrivare som delar olika former av så kallade transerfarenheter.

Med begreppet transerfarenheter vill jag fånga det breda spektrum av könsnormsbrytande erfarenheter som präglar brevskrivarnas berättelser. Brevskrivarna själva använder ofta, men inte alltid, benämningen transvestit om sig själva. Andra förekommande benämningar är man-kvinna och de annorlunda. Ett flertal presenterar sig även som män, män i kvinnokläder, och män som längtar efter att få leva som kvinnor. Men det finns också de som kallar sig för kvinnliga transvestiter, kvinna till man, och kvinnor som längtar efter att få leva som män. Vissa skriver om transerfarenheter utan att använda någon av ovan nämnda benämningar. Att jag använder begreppet transerfarenheter trots att brevskrivarna inte själva gör det är givetvis inte problemfritt. Transhistorikern Genny Beemyn menar till exempel att det är "olämpligt att begränsa transhistoria till personer som levde under en tid och på en plats då transbegreppet var tillgängligt och användes av dem" (Beemyn 2013, 113, min översättning). I denna text använder jag både brevskrivarnas egna benämningar och den bredare samtida termen transerfarenheter, i förhoppningen att jag därmed beskriver materialet på ett sätt som är både troget sin historiska kontext och brukligt i samtiden (se Holmqvist 2016).

Av vikt för det terminologiska sammanhanget är även att det numera mindre använda begreppet transvestit under den aktuella tidsperioden hade en delvis annan innebörd än idag. Framför allt användes begreppet betydligt bredare. Betydelsen var inte helt olik den som idag rymms i svenskans transperson och engelskans *transgender*, vilka länge använts som paraplybegrepp för olika könsnormsbrytande praktiker och identiteter (Stryker 2017, 39).¹ När jag i det följande använder benämningen transvestit är det alltid med utgångspunkt i att de personer som förekommer i texten själva beskriver sig så. Inga pronomen utom brevskrivarnas pseudonymer används i texten.²

Att följa en kontaktannons

Artikeln baseras på ett urval av läsarbrev med tema transerfarenheter, som publicerades i *Piff* och *Raff* mellan åren 1960 och 1970. Samtliga utgivna nummer i den angivna tidsperioden har gått genom, totalt cirka 400.

Jag närmar mig forskningsmaterialet som litterär fiktion. Även om läsarbrev som genre skiljer sig från kategorin erotiska noveller, som också ges stort utrymme i *Piff* och *Raff*, ligger materialet stundtals nära den litterära genren "erotica writing" (Paasonen 2010, 3). Jag förstår således inte läsarbrev som autentiska fönster in i hur det faktiskt var att leva som transperson på 1960-talet; dels är det möjligt att brevskrivarna inte är de som de utger sig för att vara, dels är det möjligt att redaktionerna själva står bakom vissa brev. Innehållet i breven kan även ha anpassats till både form och innehåll för att passa forumet i fråga. Det betyder dock inte att breven är utan transhistoriskt värde. Jag förstår queer historieskrivning som "att läsa mellan raderna, att fylla i luckor och att tolka koder och referenser" (Paqvalén 2021, 32). Som ett led i min läsning har jag valt att tillmäta läsarbrev giltighet som berättelser om dåtida såväl drömda som levda transliv. I egenskap av sextidningar utgör *Piff* och *Raff* intressanta arenor för både allvar och experimenterande lek där anonyma berättelser om transerfarenheter presenteras på helt andra sätt än i exempelvis forskningsartiklar eller förlagsutgivna autobiografier. I tidningarna gavs både läsare och brevskrivare utrymme att utforska och leka med fantasier och drömmar kopplade till sexualitet, begär och kön, i en miljö de själva valt (jfr Paasonen 2010). Att det dessutom finns mycket begränsad forskning om transerfarenheter av svenskt 1960-tal gör materialet högst intressant.

Translitteraturhistorikern Sam Holmqvist menar att transtematiken i historiskt material många gånger är dold vid en första anblick (Holmqvist 2016). Av denna anledning kan det vara svårt att veta var en ska leta; det mesta av transhistorien påträffas i källor som tycks handla om något annat (ibid., 31). Det är exempelvis inte självklart att personer med ett transhistoriskt intresse letar efter forskningsmaterial i just sextidningar med heterosexuella (cis)män som primär målgrupp. Att jag överhuvudtaget identifierade *Raff* och *Piff* som potentiellt källmaterial kan kopplas

tillbaka till Eva-Lisa Bengtssons och Erika Sjömans annons om Transvestia, samt till det trans- och queerhistoriskt ovärderliga arkiv som Eva-Lisa Bengtsson efterlämnade. Att jag fick tillgång till arkivet innan det hamnade i *Queerrörelsens Arkiv och Bibliotek* (QRAB) beror både på min forskningsbakgrund och på att jag är del av queera nätverk privat och professionellt. Jag avsåg ursprungligen att skriva om Transvestia. Då originalannonsen inte fanns i Eva-Lisa Bengtssons arkiv gick jag vidare till *Piff* och *Raff* för att leta och hittade då brevet från ”Högklackat” – och många andra brev med liknande tematik, skulle det visa sig. Att följa en kontaktannons blev på detta sätt min forskningsmetod.

Metoden involverar även vad Holmqvist benämner som transläsningar (Holmqvist 2018). Läsarten är besläktad med queera läsningar och innebär kortfattat att trans görs till läsningens centrum, snarare än till enstaka fängslade exempel. Läsarten involverar även att se trans som något mer än en identitet. Det är verbet i transbegreppet, rörelsen bort från födelsetillskrivet kön, som fokuseras (ibid., 27, 29). Genom att omsorgsfullt läsa med utgångspunkt i en samtida förståelse av kategorin transefarenheter har jag arbetat med att uppmärksamma glapp och queera läckage i ett historiskt material som i första hand producerats med en straight cispublik i åtanke (ibid.; Paqvalen 2021). Därefter har jag analyserat materialet via tematisk analys. Följande tre teman utkristalliserades som särskilt framträdande i materialet som helhet: 1) lycka, 2) klocktid, och 3) könsförvandlingar. Dessa teman förekommer frekvent i empirin på mer eller mindre explicita vis. Ord som lycklig och olycklig förekommer exempelvis ofta i såväl titlar på läsarbrev som i innehåll och signaturer. På samma sätt är tiden på dygnet något som aktualiseras i många brev. Vad gäller könsförvandlingar är detta det mest förekommande ordet i de brev som adresserar vad som idag benämns könsbekräftande vård och behandling.

Ett queertemporalt perspektiv

Då många av läsarbrevens på olika vis kretsar kring tid har jag valt att teoretiskt resonera kring forskningsmaterialet via ingången queer temporalitet. I fokus står därför hetero- och cisnormativitetens tidliga

dimensioner, exempelvis vilka som anses ha tillgång till förflutenhet och framtid (Muñoz 2009). Via begreppet *straight time* beskriver den postkoloniala queerteoretikern Juan Esteban Muñoz hur heteronormativ kultur implicerar att varken framtiden eller historien tillhör oss queers: "Allt vi tillåts föreställa oss är att nått och jämnt överleva samtiden" (Muñoz 2009, 112, min översättning).

Med vidare inspiration från den postkoloniala teoretikern Sara Ahmeds sätt att resonera kring queer fenomenologi och begreppet *straight line* (Ahmed 2006, 70) – i betydelsen den heteronormativa, raka och rätta linjen – kommer jag även fortsättningsvis använda engelskans *straight* i texten, med tillägget *cis*. I linje med både Muñoz och Ahmed sätter begreppet *straight cistid* fingret på den historiskt sett utbredda föreställningen om att vi bör följa ett heteronormativt livsmanus för att överhuvudtaget kännas igen som mänskliga och som innehavare av lyckliga framtider (Muñoz 2009; Ahmed 2010).

Straight cistid medför förväntningar på att vi alla bör följa samma synkrona rytm för att betraktas som goda och (re)produktiva samhällsmedborgare. Detta betyder bland annat att sådant som reproduktion, monogam tvåsamhet, giftermål och karriär förväntas vid vissa för givet tagna hållpunkter (Ahmed 2010). *Straight cistid* innefattar även cisnormativitet (Nord et al. 2016). Vi förväntas exempelvis alla ha ett linjärt kön (Bremer 2011). Det vill säga att vi förutsätts identifiera oss, förkroppsliga och uppträda i enlighet med normerna för vårt födelse-tilldelade kön, livet ut. Den som bråkar med detta livsmanus, exempelvis genom att komma ut som transperson, riskerar att konstrueras som onormal, omogen, patologisk och utan tillgång till förflutenhet, framtid och lycka (Ahmed 2010).

Queer temporalitet handlar om att ifrågasätta hur tid, förflutenhet och framtid görs och disciplineras. Precis som med begreppet *transerfarenheter* riskerar jag emellertid att via denna teoretiska ingång närma mig materialet på ett anakronistiskt sätt, då jag använder en nutida begreppsapparat för att förstå och analysera ett material som uppstod i en tid då queera temporalitetstudier ännu inte var uppfunna (Holmqvist 2017, 19). Genom begreppet queer temporalitet har jag problematiserat

de tidsliga villkor som på olika vis formar läsarbrevens i *Piff* och *Raff*, både sett till den rent faktiska klocktiden (tiden på dygnet) och vad gäller antaganden om tidslighet i föreställningar om mer eller mindre levbara liv.

Piff och Raff – sextidningar med rum för transerfarenheter

Om vi vänder tillbaka till signaturen ”Högklackat”, som citerades i artikelns inledning, är det tydligt att det utöver den Stockholmsbase-erade klubben Transvestia redan fanns andra etablerade rum för transpersoner:

Jag har ett par manliga bekanta med samma intresse och vi brukar träffas ett par gånger i veckan till en liten sy- och pratjunta. Den ene av dem är skomakare och han gör de tjugigaste högklackade skor åt oss, vilka annars är svåra att få tag på [...] Vi har ibland diskuterat om vi inte borde starta en klubb för att få fler likasinnade att dela vårt intresse med eller kanske det redan finns någon klubb. (Piff 1965:19, Nr 21)

Via ”Högklacks” berättelse får *Piffs* läsare kännedom om att transmöjliggörande världar bortom huvudstaden finns. *Piff* och *Raff* utgjorde därmed i sig transmöjliggörande arenor och en form av dörröppnare och första väg in i ett framväxande transcommunity. Bland brevskrivarna återfinns även personer boende i Norge, Danmark och Finland, vilket vittnar om att läsekretsen överskred svenska nationsgränser.

Utöver en uttalad längtan efter gemenskap innehåller läsarbrevens frågor om var det går att göra diskreta klädinköp, beskrivningar av njutning och begär kopplade till specifika könskodade kläder såsom underkläder, skor och accessoarer, frågor om könsbekräftande vård, om säkerhet och om relationer till partners, berättelser om det roliga i att bryta mot könsnormer, om glädjen över sexuella möten, och så vidare. Några brev är även kritiska mot den relativt entydiga bild av transvestism som synonymt med transfemininitet som dominerar i *Piff* och *Raff*, bland såväl läsarbrevens som de populärvetenskapliga artiklarna i ämnet.

Lycka

Adjektiven lycklig och olycklig förekommer ofta i läsarbrevens titlar, innehåll och signaturer. I nummer 5 av *Raff* från 1968 skriver redaktionen exempelvis: "En olycklig transvestit ger en från skildring av sig själv i nästa RAFF. Läs den!" Uppmaningen är inlagd i slutet av ett annat läsarbrev och är del av följetongen "Annorlunda mitt ibland oss", till vilken läsare med queera begär och identiteter särskilt bjöds in att skildra sina liv (Raff 1968, Nr 5, 12). I nummer 6 av Raff från samma år följer sedan det utannonserade läsarbrevet. Signaturen "Trött och olycklig" skriver:

När jag var i 17 årsåldern läste jag i en sextidning om en kille som använde sig av damunderkläder. Jag blev tänd av dom orden och provade själv på att använda underkläder som jag tog från ett klädstreck. Sedan har jag mer eller mindre använt damunderkläder. Det har varit en viss njutning men det har också varit ett helvete. Jag brukade ta på mig strumpor och trosor i början när jag var ute och dansade. Dom sista sex åren eller tidigare har jag inte vågat av rädslan för att bli upptäckt. (Raff 1968, Nr 6, 11)

Brevskrivaren berättar även att den berättat för en före detta flickvän och en läkare. Avslutningen på brevet lyder:

Nu har jag börjat ett annat bra jobb och jag anser att det är tid för mig att slänga kläderna och spritflaskan om jag någon gång skall bli gift och lycklig. Tyvärr finns det alltför många som inte kan eller vill förstå en annorlunda killes problem. (ibid., 12)

Signaturen "Trött och olycklig" är inte ensam om att skriva om sin oro, ledsenhet och skam kopplat till transerfarenheter. Oron handlar ofta om en rädsla för att bli upptäckt av andra och för att bli lämnad av kärlekspartners samt tvivel kring möjligheterna att hitta en accepterande partner. Under rubriken "Problem med kvinnokläder" skriver signaturen "S. V" om sitt behov av att klä sig könsnormsbrytande inom ramen för ett nystartat äktenskap:

Jag har varit gift nu ett år drygt men begäret har nästan blivit starkare. Förut kunde jag klä mig så ibland men nu är det ju omöjligt. Min fru skulle genast upptäcka om jag hade kvinnokläder hemma. Jag är nu så orolig att jag inte kan stanna hemma om kvällarna och min fru undrar hur det är med mig. Hon tror att jag har en älskarinna. Ja, kära Piffråd, vad kan man göra? Berätta allt för min fru är otänkbart. (Piff 1963:27, Nr 18)

I brevet framgår att behovet av att klä sig bortom cisnormativa uppfattningar om korrekt maskulinitet hamnar i konflikt med den straighta cistid som signaturen "S. V" ingår i som gift. Att berätta för frun förefaller omöjligt, vilket kan läsas som en farhåga om att öppen transfemininitet skulle leda till fruns lämnande.

Innehållet i breven från "Trött och olycklig" och "S. V" kan på så vis knytas till Sara Ahmeds resonemang om heteronormativa lyckoscript, där tvåsam monogam heterosexuell reproduktiv kärlek föreställs fungera som ett löfte om framtid och lycka. Normbrott har i stället förknippats med förväntad ensamhet, trauma och lidande, vilket har lett till en normaliserad föreställning om olyckliga queerpå personer (Ahmed 2010). Breven ingår därmed i en etablerad diskurs om såväl olyckliga queerpå personer och mer specifikt olyckliga transpersoner (Fisher, Phillips & Katri 2017, 3) där linjärt kön fungerar som ett löfte om lycka och framtid. Att denna diskurs finns och fortsatt projiceras på personer med transerfarenheter förtar dock inte det lidande som brevskrivarna uttrycker.

De finns även de som skriver om sorgen i att faktiskt bli lämnade. Signaturen "Alone" beskriver hur behovet att klä sig könsnormsbrytande ledde till skilsmässa: "Min fru tog omedelbart ut skilsmässa trots att psykologer och läkare ville att hon skulle försöka en tid. Jag var förtvivlad för jag älskade henne men kunde inte tygla min längtan efter damkläderna" (Piff 1965, Nr 15). I ett brev rubricerat "Klädd som kvinna" berättar signaturen "Folke" om sin fru som vill skiljas sedan hon fått reda på sin partners behov av att klä sig könsnormsbrytande. "Men om jag kan bli botad så skall vi fortsätta äktenskapet. Nu undrar jag om det går att bota" (Piff 1964:27, Nr 9), frågar Folke. Redaktionen svarar att

normbrottet inte går att bota. Däremot menar de att frun skulle kunna vända sig till en psykiater. "Kanske kan hon då acceptera er böjelse som ju inte skadar henne på något sätt när hon väl insett det" (ibid.). Genom att fokusera på brevskrivarens fru, snarare än på normbrottet, skapar redaktionen ett alternativt och hoppfullt rum där både brevskrivare och tidningens läsare kan ta del av berättelser bortom den straighta cistidens snäva linjäritet. På så vis kan transfemininitet även förbindas med framtid.

Viktigt att bära med sig är att långt ifrån alla de känslor som knyts till transerfarenheter är kopplade till oro, skam och motgång. Många brevskrivare ger uttryck för glädje. Signaturen "Lycklig" berättar: "Jag har läst de flesta av Era artiklar om transvestism och alla brev och vill gärna bidra med min synpunkt på 'problemet' (för mig är det inte något problem utan ett glädjeämne)" (Piff 1966:22–23, Nr 10).

Därefter berättar "Lycklig" om den positiva upplevelsen av att vara en välkänd kund i flera klädbutiker i hemstaden och av att ha fått hjälp med att välja färger och klädmodeller. "Lycklig" skriver vidare: "Jag ber än en gång få påpeka att det för mig inte är något problem och att jag inte vare sig skäms eller har några komplex för min hobby" (ibid., 22). I brevet gör "Lycklig" en viktig nyansering av diskursen om den olyckliga transvestiten.

I ett annat exempel går brevskrivaren, "Lycklig, 31", i direkt dialog med den tidigare citerade brevskrivaren "Trött och olycklig":

I motsats till "Trött och olycklig" är jag mycket nöjd och lycklig med mitt liv i damunderkläder. Jag tycker jag får ut mer av mina stunder i behå, gördel, tunna nylonstrumpbyxor osv. än vid normalt könsliv. (Raff 1969, Nr 1)

Brevet är även rubricerat "Lycklig transvestit". Likt signaturen "Lycklig" förefaller "Lycklig, 31" skriva med direkt anledning av den negativitet som präglar många av de berättelser om transvestiter och transfemininitet som förekommer i *Piff* och *Raff*. Tillsammans kan dessa båda signaturers brev även läsas som hoppgivande och som en form av omsorg om de läsare för vilka lyckliga transvestitliv var svåra att föreställa sig.

Under rubriken "Lycklig transvestit" berättar signaturen "Lycklig Monika" vidare om glädjen i att ha träffat en accepterande partner:

Jag svarade på en [kontaktannons] som jag tyckte verkade lämplig, och berättade hur allt låg till. Efter en tid fick jag ett mycket positivt svar. Sedan brevväxlade vi en lång tid ända tills jag en dag bjöd honom till mig. Jag såg, tyckte jag själv, mycket raffig ut i min kort-korta kjol, svarta handskar, peruk och ganska mycket smink. Han gav mig en jättetjusig negligé i present. Han behandlade mig hela tiden som en kvinna med kyssar och smek. (Raff 1969, Nr 1)

"Lycklig Monika" berättar även om ett sexuellt möte med sin nyfunna partner: "Vi knullade mycket den helgen och nu har min vän lovat att flytta närmare mig. Och jag vill understryka att allt detta underbara är er tidnings förtjänst, eller snarare era radannonsers." (ibid.)

Berättelsen står i kontrast till den i övrigt relativt avsexualiserade position som transfeminina och personer med transefarenheter har i både *Piff* och *Raff*. Det är endast personer med linjärt kön som förekommer i tidningarnas erotiska bild- och novellmaterial, vilket även uppmärksammas av ett fåtal brevskrivare som aktivt skriver till *Piff* och *Raff* och påtalar denna brist samt ber om bilder på just transvestiter. I övrigt lyfts transefarenheter och begär endast i beskrivningar av begär riktade mot föremål såsom kläder, skor och accessoarer. "Lycklig Monika" står dock för en annan berättelse – om att ha sex som någon med transefarenheter. Genom att skamlöst berätta om ett positivt sexuellt möte med en partner som utifrån brevet att döma kan förstås som en cisman, stör dessutom "Lycklig Monika" den normaliserade bilden av transvestiter som olyckliga, ensamma och utan framtid.

Klocktid

Jag är en grabb som är 19 år. Jag är mycket nervös och det har att göra med kläderna. Jag känner begär efter att bära kvinnokläder. När jag har sådana känner jag mig alldeles lugn och känner ingen nervositet, utom när jag vågar mig ut på gatorna i kvinnokläder. Skönast är det när det

regnar och jag går ut och har på mig regnkappa och gummistövlar. Är det mycket onormalt tycker ni? Jag måste annars blir nerverna förstörda. Jag känner det när jag går på jobbet klädd som vanligt. Jag bara längtar efter kvällen. Tack för svar snart. (Piff 1963, Nr 18)

Så skriver signaturen "G. M" i ett läsarbrev rubricerat "Kvinnoklädd". *Piffs* redaktion svarar: "Ni är transvestit med ett inslag av fetischism, förkärlek för regnplagg, gummistövlar. Det är många som har liknande intressen, så varför kalla det onormalt." (ibid.) Svaret normaliserar brevskrivaren "G. M", samtidigt kategoriseras "G. M":s begär på ett närmast journalliknande vis. Framför allt tydliggör svaret att "G. M" inte är ensam. Svaret avslutas dock med en uppmaning från redaktionen gällande den fara de menar följer med att visa sig ute offentligt som transfeminin: "Ni lever i ett samhälle som är kyligt mot alla annorlunda. I ert eget intresse bör ni därför låta det som tillfredsställer er vara en hemlighet för omgivningen." (ibid.) "G. M":s begär förknippas på detta sätt med betydelser av både normalitet och risk. Redaktionen tycks vilja både bekräfta "G. M" som normal och skydda "G. M" från ett tänkbart våldsamt och oförstående majoritetssamhälle i vilket transfemininitet medför en reell risk för utsatthet.

I brevet antyds även att "G. M":s hela dagar kretsar kring väntan på kvällen. Muñoz skriver: "De som väntar är de som är utanför tiden på åtminstone två sätt. Vi har blivit utkastade från den straighta tidens rytm, och vi har skapat världar i våra temporala och spatiala konfigurationer" (Muñoz 2009, 182, min översättning). Jag läser "G. M":s brev som ett mycket konkret uttryck för att hamna utanför straight cistid. Transfemininitet förpassas till kvällen. Samtidigt erbjuder kvällen en egen transmöjliggörande värld som ger vila från dagtidens straighta och arbetsbundna cistid.

"G. M" är inte ensam om att använda sig av kvällstid på detta sätt. I ett läsarbrev rubricerat "Lady efter midnatt" berättar signaturen "Lady" att: "Varje kväll efter slutat arbete skyndar jag mig hem för att förbereda för min hemlighet" (Piff 1964, Nr 26, 53). Därefter går brevet över i en noggrann redogörelse för vilka kläder "Lady" föredrar samt hur preferenserna kan variera med humöret (ibid.).

Kvällen och natten framstår som alternativa tidsrum och en queer tid där nya framtider kan drömmas och temporärt realiseras. Arbetstiden tycks däremot snarare vara del av den straighta cistiden. Liknande sätt att förstå natten framkommer i antologin *Queer Nightlife* (Adeyemi, Khubchandani & Rivera-Servera 2021), där redaktörerna menar att natten ofta erbjuder ett alternativt regelverk för de hbtqi-personer vars önskningar, nöjen, kroppar och existens är ogiltigförklarade under den anständiga dagtiden. Natten utgör med andra ord en alternativ och queer tid och arena där queera personer kan lära känna sig själva och varandra (ibid., 2). Kvällen och natten kan därmed förstås som en tillfällig passage till ett transmöjliggörande annanstans, där signaturerna "G. M" och "Lady" kan träda fram som transfeminina subjekt.

"Lady"s brev antyder även att rättsliga villkor inverkade på möjligheterna att röra sig utomhus dagtid som transfeminin under tiden då brevet skrevs. "Lady" skriver:

Det är klart att jag gärna skulle gå ut på stan och visa mig, känna blickarna från både män och kvinnor som skulle beundra mina kläder, eventuellt få höra en busvissling från förbiåkande springschas. Men det går tyvärr inte för sig med de lagar som råder i vårt land. (Piff 1964, Nr 26, 53)

Att staden utgör en potentiell riskgeografi för transpersoner oavsett tidpunkt på dygnet vet vi är ett reellt problem. Såväl nu som då utgör gruppen transpersoner och ickebinära hatbara kroppar i den svenska offentligheten (Bremer Gagnesjö 2020). Detta kommer även till uttryck i andra läsarbrev, som omtalar dagtid som risktid. Under rubriken "problem för transvestit" skriver signaturen "Kvinnlig bilförare" till *Piffs* redaktion om att köra bil som synlig transvestit. "Kvinnlig bilförare" oroar sig för att det skulle kunna uppstå problem i samband med polis-kontroll och krav på uppvisning av körkort (Piff 1962:16, Nr 22): "Om jag går ut på stan som kvinna riskerar jag ju att bli åtalad för förgel-seväckande beteende på allmän plats, ifall jag blir ertappad" (ibid.). "Är en bils inre allmän plats eller privat område?" (ibid.), frågar "Kvinn-

lig bilförare”, ”om jag bara sitter där snäll och oförarglig och kör iförd klänning och kappa, make-up och schallett” (ibid.). I sitt svar varnar redaktionen för polisen. Att leva öppet som transvestit och exempelvis vara synlig i samband med trafikkontroll skulle enligt redaktionen kunna leda till så kallade ”tråkigheter från vederbörande polismyndighet” (ibid., 17). Svaret kan läsas som en form av omsorg om och försök att skydda brevskrivaren, eftersom att bli stoppad av polisen skulle kunna medföra risk för transföraktande trakasserier. Samtidigt riskerar även denna omsorg att fungera som en form av disciplinering, då ett öppet liv som transvestit knyts till potentiella problem med polisen. Historien innehåller globalt sett många exempel på juridisk reglering av könsnormsbrytande klädsel, men i en svensk kontext är transpersoners utsatthet för polisivåld och åtal fortfarande ett underbeforskat område. Att klä sig könsnormsbrytande har heller aldrig varit explicit kriminaliserat i svensk lag. Sannolikheten för åtal är därför svår att uttala sig om. Det är dock inte omöjligt att polisiär reglering och aktivt stoppande av synliga transpersoner i offentligheten likväl skedde med hänvisning till brott mot allmän ordning, såsom förargelseväckande beteende. I läsarbreven framstår kvällen och natten som ett transmöjliggörande skydd mot sådana ingripanden. Sam Hultin beskriver liknande omständigheter i förhållande till klubb Transvestias medlemmar:

Klubben blir en trygg plats för många. Till exempel för mannen som är rädd att bli tagen av polis men som Eva-Lisa hjälper genom att skjutsa in till stan så att han får gå i damskor en stund. (Hultin 2021)

Relaterade resonemang framkommer även i kulturgeografen Thomas Wimarks historiska forskning om homosexuella mäns Stockholmsbaserade cruisingpraktiker, på den tid då homosexualitet var kriminaliserat. Wimark beskriver hur Humlegården, där en dämpad parkbelysning skyddade mot polisens ingripande, nattetid förvandlades till en mötesplats för män som har sex med män (Wimark 2021). Natten och mörkret skapar ”möjligheter för stadsbor att utforska begär när stadens ljus försvinner och när rum blir svårare att kontrollera” (Wimark 2021, 212).

På liknande sätt skulle även läsarbreven i *Piff* och *Raff* kunna förstås, då både det egna hemmet och offentligheten under kväll och nattetid tycks ha erbjudit skydd undan potentiella ingripanden av polismakten och fungerat som en fristad i ett marginaliserande majoritetssamhälle.

Könsförvandlingar

Jag är en ung man i 30-årsåldern. Då jag i mycket känner precis som en kvinna så skulle jag vilja bli opererad så att jag blir könsförvandlad alldeles. Jag har varit hos en läkare men han brydde sig inte alls om mina önsningar utan sade att jag skulle vara nöjd som jag var. Men det är jag inte. Jag känner som en kvinna och känner bara dragning till män. Vad kan göras? Räcker det med att operera bort könskörtlarna för att få kvinnliga former, också bröst? Vad gör kvinnliga könshormoner? Jag tänker inte på att få barn men jag skulle vilja leva med en man. Vad säger Piff? (Raff 1961:24, Nr 9)

Så skriver signaturen "Eve" om sin önskan om att bli så kallat könsförvandlad. "Eve" är en av många brevskrivare som mellan åren 1960 och 1970 skriver till *Piff* och *Raff* om funderingar och längtan efter det som idag vanligen benämns könsbekräftande vård. Det ord som brevskrivarna oftast använder för att beskriva dessa praktiker är just könsförvandling. Ett fåtal använder begreppet könsbyte och någon "operation annorlunda". Redaktionen svarar utifrån en uppfattning om att "Eve" borde inse att Eve egentligen är en homosexuell man. Svaret avslutas med att redaktionen undrar om det är "nödvändigt med feminisering för att leva ihop med en annan man" (ibid.).

Under rubriken "Operation annorlunda" skriver tjugosexåriga signaturen "Poró" om sin situation:

Jag hör till dem som är "annorlunda", har känt mig sådan så långt jag kan minnas, är 26 år men jag skulle vilja bli som folk är mest. Känner Piff till om det är möjligt att bli ändrad genom hormoner eller något liknande? Och i så fall, vart ska man vända sig? Dyrbart? (Piff 1962, Nr 1)

”Poro” får ett svar som antyder att redaktionen läser även ”Poro” som en homosexuell man. Den operation som ”Poro” efterfrågar i brevet tycks tolkas som ett tecken på att ”Poro” önskar bli botad från homosexualitet. Redaktionen menar att:

Homosexualiteten är i regel en psykisk företeelse och kan inte behandlas med hormoner. Något effektivt botemedel känner man knappast till. En del psykoanalytiker anser sig nå gott resultat under förutsättning att patienten själv verkligen vill bli förändrad i sin sexuella riktning. (ibid.)

Det är samtidigt också möjligt att förstå ”Poro”s brev som en fråga om transerfarenheter. Att både ”Poro” och ”Eve” likväl tolkas som homosexuella män av redaktionerna kan eventuellt förstås mot bakgrund av att temat omvändelse förekommer i flera queera brevskrivares frågor om hur de skulle kunna bli av med sin homosexualitet. Det finns även exempel på brevskrivare som berättar om hur de utsatts för omvändelsevåld inom den svenska hälso- och sjukvården. Dessa omständigheter kan ha bidragit till förståelsen av både ”Eve” och ”Poro” som homosexuella män med önskingar om sexuell omvändelse snarare än som personer som efterfrågar könsbekräftande vård.

Precis som i övriga läsarbrev med tema transerfarenheter är merparterna av de brev som skrivits kring ämnet könsförvandlingar skrivna av transfeminina. Men det finns även andra brev, exempelvis två brev med rubriksättningen ”Kvinna till man”. Den tjugotreåriga signaturen ”Ch.S” skriver:

Jag är en kvinna som har det stora problemet att jag känner som en man [...] Det har stått så mycket om könsförvandling. Nu undrar jag om det går att förvandla en kvinna till man. Det har bara stått om man till kvinna. Är det svårare? Och tar det lång tid? Jag känner att jag måste göra det för att bli lugn. (Piff 1965:26–27, Nr 15)

I brevet från ”Ch. S” framkommer att könsförvandlingar länge varit ett återkommande ämne i *Piff*. Men eftersom de brevskrivare och de artik-

lar som lyft ämnet främst rört transfemininitet verkar "Ch. S" vara osäker på huruvida könsförvandlingar även är möjliga för transmaskulina. "Ch. S" brev är publicerat utan svar och såväl läsare som "Ch. S" lämnas utan vägledning i frågan.

Signaturen "Kay", vars brev också är rubricerat "Kvinna till man", berättar om en liknande osäkerhet:

Jag har ända sedan mycket tidig ålder känt mig nästan som en pojke och allt starkare har med åren min längtan blivit att bli könsförvandlad. Men jag vet inte om det är möjligt att förvandlas till man. Om män som förvandlats till kvinnor har man ju läst inte så sällan. Nu undrar jag om det är möjligt och vart jag kan vända mig? (Piff 1962:19, Nr 18)

"Kay"s brev besvaras bland annat med en bekräftelse på att transmaskulinitet är särskilt ovanligt. Dessutom hävdar redaktionen att det är dyrare och svårare att ge könsbekräftande vård och behandling till denna grupp (ibid.). De Andras tid är alltid brutna menar Muñoz (2009, 183). I de svar kring könsbekräftande vård som ges till signaturerna "Ch. S" och "Kay" framstår transmaskulina temporaliteter som just brutna i den meningen att transmaskulinas berättelser tycks vara svåra att överhuvudtaget känna igen som begripliga berättelser om det som i dessa brev benämns könsförvandlingar. "Ch. S" och "Kay" tycks inte passa in i de alternativa könade framtider som presenteras som möjliga via *Piffs* och *Raffs* representationer av transfeminina liv.

Svaren kring temat könsförvandlingar kan till viss del också förstås mot bakgrund av den vid tiden framväxande sexualliberala strömningen (Lennerhed 2000). Svaren ger uttryck för en uppfattning om sexualitet som något inneboende, medfött och oföränderligt – något individen bör acceptera och leva ut för att må bra. I en intervju i *Aftonbladet* citeras förläggare Hson: "Normal kärlek tycker jag är ett äckligt ord. Det går inte att göra om sin sexuella profil. Då får man neuroser" (*Aftonbladet*, 29 oktober 1967 i Arnberg 2010, 166). Denna sexualitetsförståelse tycks ofta präglad redaktionernas analyser och svar; redaktionerna tenderar att sätta sexualitet före kön, bland annat i relation till de brevskrivare som

likt ”Poro” i svaret görs till homosexuell man snarare än trans. Sexualitet tycks emellertid sättas före kön enbart i de fall där brevskrivarna ger uttryck för normbrytande sätt att uttrycka kön, via behov och önskemål om ingrepp i kroppen: det som beskrivs som könsförvandlingar.

Överhuvudtaget speglar redaktionernas svar att det skulle dröja ytterligare ett decennium innan transpersoner fick laglig rätt till statsfinansierad könsbekräftande vård i Sverige. Viss könsbekräftande vård hade redan börjat utföras, men det är oklart om det var staten eller patienterna själva som bekostade denna vård. Läkare kan ha agerat privat, utanför den offentliga sjukvården, och tagit betalt, men det finns inga centraliserade register med uppgifter om det.

Intressant i sammanhanget är vidare att *Raff*, med anledning av att det hade inkommit så väldigt många brev om könsbekräftande vård, publicerade ett specialreportage med rubriken ”Jag vill byta kön!” i mitten av 1960-talet (*Raff* 1965:50, Nr 7). I artikelns inledning anas en viss vilshenhet från redaktionens sida i frågan om vad de kan göra för denna kategori brevskrivare:

... det enda vi kan göra efter att ha tagit del av ett sådant brev är att råda vederbörande att vända sig till en psykiater, som för den händelse han anser patientens önskan om könsbyte berättigad underrättar Medicinalstyrelsen vilken sedan tar ställning till saken. (ibid., 51)

Avslutning

I en tid då det i en svensk och vidare nordisk geografisk kontext saknades etablerade mötesplatser för transpersoner fungerade Hsons sextidningar *Piff* och *Raff* som viktiga transmöjliggörande rum under svenskt 1960-tal. Läsarbrevens och redaktionernas svar speglar förhandlingar om begär och drömmar kopplade till kropp, kön och identitet och ger en viktig inblick i livsvillkoren för personer med transefarenheter under perioden. Här ligger också ett av denna artikels centrala bidrag, då den lyfter fram ett tidigare underbeforskat arkiv av berättelser om queera liv och framväxten av ett transcommunity inom den skandinaviska och nordiska geografiska och språkliga kontexten.

Att populärvetenskapliga artiklar, kontaktannonser och läsarbrev med tema transerfarenheter började publiceras i *Piff* och *Raff* redan på 1950-talet skapade ett sammanhang som sannolikt hade betydelse för de många med liknande erfarenheter och frågor som senare hörde av sig med egna brev och kontaktannonser. Något som också kan ha bidragit till att *Piff* och *Raff* blev en mötesplats är att det relativt nystartade RFSL under denna tid tog avstånd från just pornografi och transvestism. Genom denna strategi kunde homosexuella mäns status som riktiga och skötsamma män understrykas (Wasniovski 2007, 223–224). Dessa omständigheter kan ha lett till att *Piff* och *Raff* fick en särskilt viktig funktion för personer vars könade och sexuella identiteter, uttryck och begär inte ansågs lämpliga inom RFSL. *Piff* och *Raff* var dessutom tillgängliga för läsarna oavsett om de bodde i städer eller på landsbygden, de korsade nationsgränser och kunde därmed fungera som en transnationell kontaktyta och inkörsport till organisering för transpersoner inom den skandinaviska och nordiska geografiska och språkliga kontexten.

Med utgångspunkt i Muñoz kan *Piff* och *Raff* förstås som en form av queer kulturproduktion. Enligt Muñoz utgör nämligen även sådant som brev kulturella uttryck, där drömmar och fantasier om alternativa framtider och förkroppsliganden tillfälligt kan realiseras (Muñoz 2009, 97). Där ligger också den queera kulturproduktionens utopiska potential – i de moment i nuet då straight cistid tillfälligt störs och undermineras. ”Queer utopisk praktik handlar om att ’bygga’ och att ’göra’ i respons till den status av ingenting som tillskrivs oss av en heteronormativ värld”, skriver Muñoz (ibid., 118, min översättning). Mot bakgrund av detta byggande är det även möjligt att förstå läsarbrev i *Piff* och *Raff* som en form av gräsrotsaktivism. I jämförelse med till synes mer radikal transaktivism, i form av offentliga demonstrationer och civil olydnad, kan råd kring säkerhet, romantiska relationer, äktenskap och sexualitet, var en kan inhandla kläder och hur en kan komma i kontakt med andra, vid en första anblick framstå som triviala. Likväl kan dessa praktiker förstås som radikalt politiska i sin samtid, då de möjliggjorde handlingar och drömmar i riktning mot andra alternativa och transmögiggörande framtider (Honkasalo 2023, 10–12). De var även del av en

dåtida protestkultur där yngre generationer alltmer ifrågasatte den äldre generationens cisheteronormativa moral (Rydström 2022).

Redaktionernas svar visar emellertid också på en förståelse av transliv som riskfyllda och i behov av diskretion, både med hänvisning till reella risker för våld och till ett dåtida utbrett ideal om döljande kopplat till queera liv i allmänhet (Bertilsdotter Rosqvist 2009). Vissa queera framtider presenteras som mer möjliga än andra, vilket bland annat kommer till uttryck i svaren till de som skriver på tema könsförvandlingar. Könsbekräftande ingrepp i kroppen tycks inte ligga inom ramen för de queera framtider som i övrigt får breda ut sig och ta plats i de båda sextidningarna. Jag har samtidigt argumenterat för att läsarbreven och redaktionernas svar kan förstås som en kollektiv omsorg och ett gemensamt kunskapande kring transpersoners villkor – det Adair kallar för ett transvetande (Adair 2023). *Piff* och *Raff* ingick på så vis i ett slags skuggsystem för cirkulerande av livsnödvändiga subkulturella kunskaper i svenska sextidningar som på ytan företrädesvis salufördes till heterosexuella cismän (ibid.).

Författaren vill tacka Vetenskapsrådet som genom stöd till projektet "En nordisk queer revolution? Homo- och transaktivism i Danmark, Norge och Sverige 1948–2018" (diarienummer 2018-01800) möjliggjorde forskningen som ligger till grund för artikeln. Ett stort tack riktas även till chefredaktörerna och de två anonyma artikelgranskarna för konstruktiva kommentarer, samt till kollegorna i forskargruppen NordiQueer, Anna Olovsdotter Lööv, Sam Holmqvist och Iwo Nord för värdefull input.

SIGNE BREMER has a PhD in ethnology and works as a senior lecturer in social work at the Mid Sweden University. Previous research topics include trans experiences of gender-affirming health care, waiting and forced sterilization, trans and non-binary experiences of urban public spaces and public transport, as well as intersections between cisnormativity and racialization.

REFERENSER

TRYCKTA KÄLLOR

- Piff: *Populärt i text och bild. 1960–1969*. Stockholm: Förlagsbolaget Curth Hson.
- Piff: *Populärt i text och bild. 1954, Nr 4*. Stockholm: Förlagsbolaget Curth Hson.
- Raff: *Mannens månads magasin! 1960–1969*. Stockholm: Hsonproduktion.

LITTERATURLISTA

- Adair, Cassius. 2023. Solidarity in the Centerfold: Trans Social Safety Networks in the Adult Magazine. *Feminist Media Histories* 9(1): 52–77. <https://doi.org/10.1525/fmh.2023.9.1.52>.
- Adeyemi Kemi, Khubchandani Kareem & Rivera-Servera Ramón. 2021. *Queer Night-life*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Ahmed, Sara. 2010. *The Promise of Happiness*. Durham: Duke University Press.
- . 2006. *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others*. Durham: Duke University Press.
- Alm, Erika. 2006. "Ett emballage för inälvor och emotioner": Föreställningar om kroppen i statliga utredningar från 1960- & 1970-talen. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Arnberg, Klara. 2010. *Motsättningarnas marknad: Den pornografiska pressens kommersiella genombrott och regleringen av pornografi i Sverige 1950–1980*. Umeå: Umeå universitet.
- Bertilsdotter Rosqvist, Hanna. 2011. Att berätta bögberättelser: Från sexliberalism till homoidentitetsretorik i svensk homopress under 1960–1980-talet. *lambda nordica* 16(1): 9–40.
- . 2009. "Vi tar farväl av pianoläraren": Retoriska konstruktioner av en homosexuell manlig subjektivitet utifrån tal om öppenhet och homosexuell exklusivitet i svensk homopress 1965–1986". *Historisk tidskrift* 129(3): 511–529.
- Beemyn, Genny 2013. A Present in the Past: A Transgender Historiography. *Journal of Women's History* 25(4): 113–121.
- Bremer Gagnesjö, Signe. 2020. Kollektivtrafikens konstyranni. I: *(O)tryggt?: texter om makt, plats och motstånd*, redaktörer Malin Rönnblom, Ida Linander & Linda Sandberg (235–258). Stockholm: Premiss.
- Bremer Signe. 2011. *Kroppslinjer – Kön, transsexualism och kropp i berättelser om könskorrigering*. Stockholm/Göteborg: Makadam.
- Drager, Harsin Emmer & Lucas Platero. 2021. At the Margins of Time and Place: Transsexuals and Transvestites in Trans Studies. *TSQ* 8(4): 417–425.
- Ekins, Richard & Dave King. 2005. Virginia Prince: Transgender Pioneer. *The International Journal of Transgenderism* 8(4): 5–15.
- Fisher, Simon D. Elin, Rasheedah Phillips & Ido H. Katri. 2017. Introduction: Trans Temporalities. *Somatechnics Journal* 7(1): 1–15.
- Harsin Drager, Emmer & Lucas Platero. 2021. At the Margins of Time and Place. *Transgender Studies Quarterly* 8(4): 417–425.
- Holmqvist, Sam. 2018. Trans Readings: A Legacy From Myself to Myself. *lambda nordica* 23(1–2): 186–197.

- . 2017. *Transformationer: 1800-talets svenska translitteratur genom Lasse Maja, C. J. L. Almqvist och Aurora Ljungstedt*. Stockholm: Makadam.
- . 2016. Att skriva transhistoria: cisnormativitet och historiens könsöverskridare. *Tidskrift för genusvetenskap* 37(4): 29–50.
- Honkasalo, Julian. 2023. Transfeminine Letter Clubs, Community Care and the Radical Potential of the Erotic. *European Journal for Women's Studies*. Pre-print. <https://doi.org/10.1177/13505068231164215>.
- Hultin, Sam. 2021. Omsorg och motstånd. I: *Kunstkritikk, Nordisk konsttidskrift*. Stiftelsen Kunstkritikk. <https://kunstkritikk.se/omsorg-och-motstand/>.
- Laskar, Pia. 2021. Pink Porn Economy: Genealogies of Transnational LGBTQ Organizing. I: *Pluralistic Struggles in Gender, Sexuality and Coloniality: Challenging Swedish Exceptionalism*, redaktörer Erika Alm, Mikaela Lundahl, Linda Berg, Anna Johansson, Pia Laskar, Lena Martinsson, Diana Mulinari & Cathrin Wasshede (107–207). London: Palgrave Macmillan.
- Lennerhed, Lena. 2000. Rätten att vara annorlunda: homosexualitet i sextioalets debatt. I: *Homo i folkhemmet. Homo- och bisexuella i Sverige 1950–2000*, redaktör Martin Andreasson (132–141). Göteborg: Anamma.
- Meyerowitz, Joanne J. 2002. *How Sex Changed: A History of Transsexuality in the United States*. Cambridge: Harvard University Press.
- Muñoz, José Esteban. 2009. *Cruising Utopia: The Then and There of Queer Futurity*. New York: New York University Press.
- Nord, Iwo, Signe Bremer & Erika Alm (red.). 2016. Redaktörsord: Cisnormativitet och feminism. *Tidskrift för genusvetenskap* 37(4): 2–38.
- Paasonen, Susanna. 2020. Good Amateurs: Erotica Writing and Notions of Quality. I: *Porn.com: Making Sense of Online Pornography*, redaktör Feona Attwood (138–154). New York: Peter Lang.
- Pajala, Mari & Susanna Paasonen. 2020. Gay Porn, Politics and Lifestyle in 1980s Finland: The Short Life of *Mosse* Magazine. *NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 28(1): 30–42. <https://doi.org/10.1080/08038740.2019.1692069>.
- Paqvalén, Rita. 2021. *Queera minnen: Essäer om tystnad, längtan och motstånd*. Helsingfors: Schildts & Söderströms.
- Rydström Jens, 2022. Into the Wild and Back Again: Pornographic Discourse and Sexual Liberation in Sweden 1954–1986. I: *Gender, Materiality and Politics: Essays on Fine Details of Great Power in History*, redaktörer Anna Nilsson Hammar, Daniel Nyström & Martin Almbjär (157–178). Lund: Nordic Academic Press.
- Siverskog, Anna. 2016. *Queera livslopp: Att leva och åldras som lgbtq-person i en heteronormativ värld*. Linköping: Linköpings universitet.
- Stryker, Susan. 2017. *Transgender History: The Roots of Today's Revolution*. 2:a uppl. New York: Seal Press.

- Wasniowski, Andréaz. 2007. *Den korrekta avvikelser: Vetenskapsanvändning, normaliseringssträvan och exkluderande praktiker hos RFSL, 1950–1970*. Umeå: Umeå universitet.
- Wimark, Thomas. 2021. Stadsparken. Humlegården som homosexuell skådeplats. I: *Bakom stadens kulisser: Genus och gränser i Stockholm 1800–2000*, redaktörer Karin Carlsson, Rebecka Lennartsson, Ulrika Torell, Thomas Wimark, Orsi Husz & Klara Arnberg (182–229). Stockholmia förlag.

NOTER

1. I relation till västvärldens till synes mer öppna definitioner av könsnormsbrytande kroppar och liv målas transvestitkategorin emellertid numera ofta upp som en omodern kvarleva från det förgångna (Drager & Platero 2021, 417). Trots att transvestiter historiskt sett har utsatts för betydande stigmatisering, och samtidigt som många människor världen över fortsätter att identifiera sig som transvestiter, har transvestiter aldrig stått i centrum för vare sig forskningsfältet trans studies eller transaktivism (ibid., 418).
2. Ytterligare relevant information om brevskrivarna är att flera av dem presenterar sig som unga; i de fall ålder specificeras handlar det om personer i 20–30-årsåldern. Flera men inte alla beskriver sig även som heterosexuella. Utöver detta finns ingen information om brevskrivarna att tillgå.

ABSTRACT

In search of community: Trans world making and queer futures in Swedish sex magazines from the 1960s

Between 1960 and 1970, many people who at the time predominantly called themselves transvestites wrote to Swedish sex magazines *Piff* and *Raff* to ask for advice and in search of community. Based on these letters, this article examines how *Piff* and *Raff* functioned as a support and contact area for transvestites and others with trans experiences during the period 19620–1970. In a broader sense, the text also discusses what these stories have to say about the conditions for people with trans experiences in Sweden during the 1960s. The article highlights the previously underresearched archive of queer lives, and a trans community in the making, present in the sex magazines *Piff* and *Raff*. Although *Piff* and *Raff* mostly published for a straight male audience, they can also be understood as a form of queer cultural production and a site for trans worldmaking. The readers' letters and the editors' responses are understood as a collective practice of care and joint knowledge production about trans livability. Using trans readings as method and the theoretical concept of straight cis time, the article emphasizes

the various forms of negotiation, dreams, and fantasies about new and alternative gendered futures that was possible within the framework of *Piff* and *Raff*.

Keywords: trans history, queer temporality, straight cis time, Swedish 1960s, sex magazines